

20.15x26.84	1/4	עמוד 40	הנדסת מים - מגזין המים הישראלי	27/03/2019	67787880-1
86770					

נמל המפרץ והשפעתו האפשרית על מאמצי שיקום נחל קישון

שרון נסים מנכ"ל"ית רשות נחל הקישון, יוסי סורג'ון ראש תחום תכנון, רשות נחל הקישון

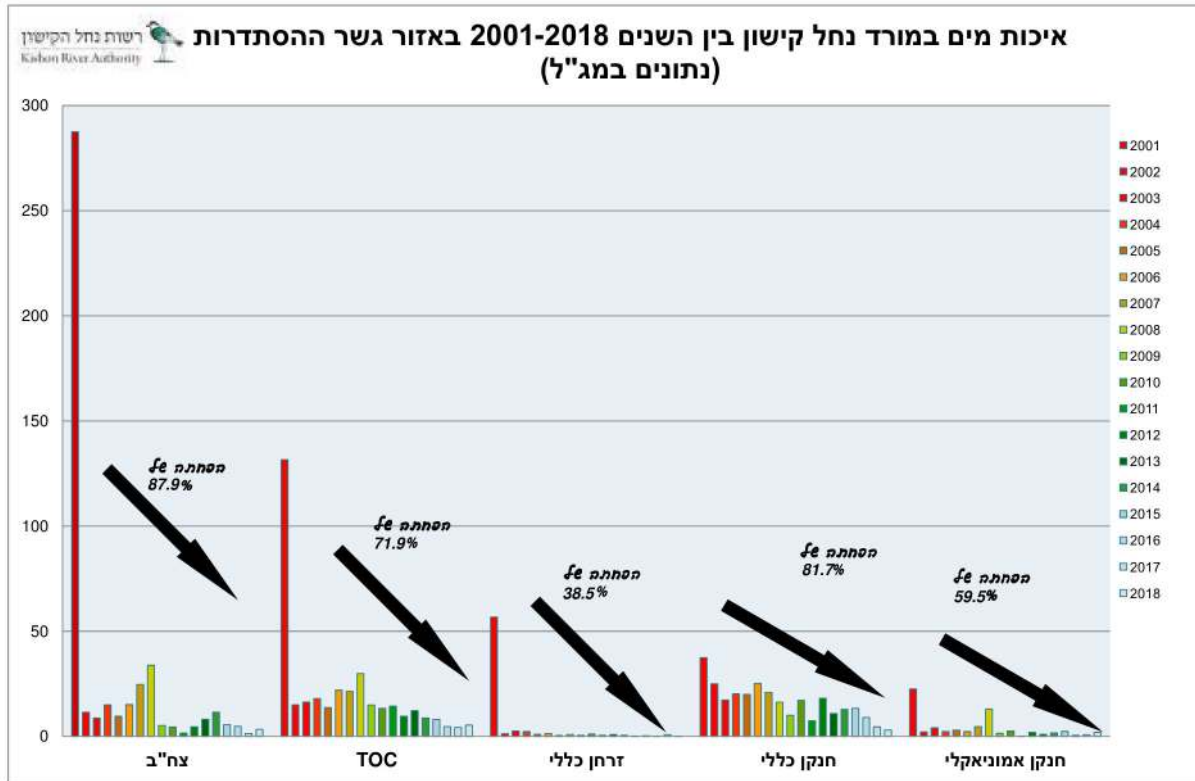
הדמיה פארק מורד נחל הקישון

שיקום נחל קישון, ממטרד למשאב

נחל קישון מהמרכזיים בנחלי החוף בארצנו, זורם לאורך כ-70 ק"מ מצפון הרי השומרון, דרך עמק יזרעאל ועד שפך הנחל לים במפרץ חיפה. מי הנחל זוהמו בעבר כתוצאה מהזרמות ביוב, בוצה ממכון הטיהור חיפה, ושפכים תעשייתיים ממפעלי התעשייה שלגדות הנחל (בז"ן, גדיב, כאו"ל, חיפה כימיקלים, דשנים וגדות ביוכימיה). בנוסף, נשאבו מי הנחל ומקורותיו הטבעיים לצרכים חקלאיים. מקורות זיהום רבים במפרץ חיפה גרמו להפיכתו של מורד נחל הקישון לתעלת שפכים חסרת חיים ולמפגע תברואתי של ממש. מצב זה של הנחל הניע את המשרד להגנת הסביבה והרשויות המקומיות הגובלות, להקים את רשות נחל הקישון בשנת 1994. הרשות הוקמה מכח צו רשויות נחלים ומעיינות ופועלת מאז הקמתה לשיקום כולל של הנחל ויובליו. בין יתר פעילויותיה הפסקת זיהום הנחל ושיפור באיכות מימיו, שיקום הנחל והחזרת החיים למימיו ולגדותיו, פיתוח פארקים למטרות פעילויות פנאי נופש וספורט ימי והפיכת מסדרון הנחל לעמוד השדרה הירוק של המטרופולין החיפאי.

נחל קישון מצוי בשנים האחרונות בתהליכי שיקום מתקדמים. חל שיפור באיכות מימיו והחיים שבו אליו. חלק מהמעיינות שוחררו אל הטבע ולגדות הנחל פותחו פארקים ושבילים שהופכים להיות יותר ויותר פופולאריים בקרב הציבור הפוקד אותם. למרות המאמצים הרבים המושקעים בשיקומו, עדיין מרחב הנחל והשטחים הפתוחים לאורכו מצויים באיום מתמיד בשל תכניות נמל המפרץ ושטחי העורף שלו

ואכן, בשנים האחרונות קיים פיקוח מתמיד של הרשות אחר ההזרמות בנחל ואיכות מימיו. לשם כך הוקם מערך ניטור מקיף וייחודי, הכולל ניטור כימי וביולוגי, לרבות ניטור מקוון ורציף למי הנחל. פעילות זו מתבצעת ב-27 תחנות ביובלי הנחל העיקריים שבאגן ההיקוות של הקישון. מערך הניטור הינו מהמתקדמים מסוגו בארץ. כתוצאה מהגברת הפיקוח והרגולציה על גורמי הזיהום, הוקמו מתקנים לטיפול בשפכים בחצרות המפעלים, הוקמו מכוני

נמל המפרץ וגשרי התפעול שלו יפגעו בכניסה וביציאה של סירות דייג ויאכטות ממעגנת הדייג שביט בקישון לים. מבני האחסנה הענקיים יחסמו את הנציפות והנראות אל הנחל וממנו ויפגעו בנוף ובמראה הייחודי של הנחל לכרמל וליים

טיהור באגן הניקוז ומאגרים. כתוצאה מפעולות אלה, קיימת הפחתה מהותית בנפח הזרמות לנחל וחל שיפור משמעותי באיכות מימיו. כך לדוגמה, נעלם מהנחל המאפיין החומצי, תוצאת הזרמות המפעלים בעבר, קיימת הפחתה בשלל מדדים המאפיינים את הזיהום, כגון: צריכת חמצן ביוכימית וריכוזי חנקן, זרחן, שמנים, דלקים ומתכות כבדות. עם השיפור באיכות המים שבו לפקוד את הנחל וגדותיו בעלי חיים וצמחים שנעדרו ממנו בשל הזיהום.

רשות הנחל שומרת על מרחב הנחל מול אילוצי פיתוח ותשתיות ופועלת לשיקום אקולוגי של הנחל, לרבות השבת מינים שהיו חלק מהמערכת הטבעית של הקישון בעבר. הרשות פועלת למיגור מיני צמחיה פולשת ולחזיק מינים טבעיים בנחל ואף הקימה גרעין רבייה למיני צמחים נדירים האופייניים לסביבת הנחל באזור המלחה. בנוסף, אנו פועלים ליישום תכנית לאספקת מים לנחל ושחרור המעיינות אל הטבע, יחד עם רשות המים ורשות הטבע והגנים, על מנת לשמור על שפיעתו הטבעית של הנחל ומקורות המים שלו. ברשות מבצעים מעקב אחר חזרת החיים אל הנחל באמצעות עריכת סקרים וניטורים ביולוגיים, בשיתוף גורמי אקדמיה ומחקר. ניטורים וסקרים אלה מספקים מידע חיוני על מיני בעלי החיים בנחל (יונקים, עופות, דגים, חסרי חוליות ומיקרואצות) ומהווים מדד לבריאות הנחל ולהתקדמות שיקום המערכת האקולוגית שלו.

נמל המפרץ והשלכותיו על הסביבה

מפרץ חיפה הינו מרחב תעשייתי המשופע בתשתיות אנרגיה ותחבורה, סובל מבעיות של זיהום אויר, המצאות חומרים מסוכנים, קולחים תעשייתיים ופעילות נמלית נרחבת. בחיפה כבר קיימים שני נמלים: נמל חיפה ונמל מספנות ישראל ובימים אלה מוקם הנמל השלישי - נמל המפרץ - שלו השלכות הרסניות נוספות על הסביבה. נמל המפרץ כולל ייבוש נרחב של כ-1,000 דונם בים ואלפי דונמים נוספים ממפרץ חיפה מיועדים לשימושי עורף הנמל החדש. כבר היום ניתן לראות את השפעתו השלילית של הנמל על הסביבה החופית: כל מבנה המפרץ המעוגל והחולי השתנה לבלי היכר, הציבור בעיר אינו יכול לנוע בחופשיות על קו החוף, קיים חיתור (אירוזיה) של חופי חיפה והקריות, החול נעלם ועמו נפערו בורות בחופי הרחצה כתוצאה משוברי הגלים והרציפים הקשיחים.

פיתוח סביבת הנחל לרווחת הציבור

על מנת שגם הציבור יוכל ליהנות ממתנות הטבע של הנחל וסביבתו, פיתחה רשות הנחל פארקים ושבילי נחל: באזור טבעון מספר פארקים (פארק קריית חרשת, פארק מעיין אלרוזי ו"פארק הקטר"), פארק העמקים בתחומי המועצה האזורית זבולון, טיילת "שמעון פרס" לאורך יובלו המרכזי של הקישון - נחל גדורה בתחום העיר קריית ביאליק, ופארק הקישון בחיפה, הסמוך למעגן הדייג. בימים אלה מקימה הרשות יחד עם הקק"ל ומועצה אזורית זבולון פארק נחל באזור מחלף יגור, הכולל את שמירת המסדרון האקולוגי והרחבתו, שיקומו האקולוגי ויצירת בריכות חוף ושבילי טיול לאורכו.

21.22x27.73	3/4	עמוד 42	מגזין המים הישראלי	הנדסת מים -	27/03/2019	67787881-2
86770						

שרון נסים מנכ"לית רשות נחל הקישון

ונוף הביצות ומרבדי הנרקיסים שאפיין את מפרץ חיפה בעבר. במרחב זה יוקמו מסתורי מצפור לעופות מים, שבילי הליכה צפים ופארק צפרות לאומי והפיתוח בו יהיה מינימאלי. כל זאת, על מנת להמשיך ולשמור על ערכיותו האקולוגית של המקום. באזור זה תתאפשר גישה למטיילים והולכי רגל בלבד. הפארקים הקיימים והמתוכננים לאורך הנחל יצטרפו לפארק לינארי שבו כל פארק ישמר את הייחודיות של מקטע הנחל בו הוא נמצא. הפארקים יחוברו זה לזה בשבילי טיול ורכיבת אופניים ויקושרו ליישובים הגובלים, כחלק מתפיסת הרשות לרציפות והנגשת הציבור אל משאבי הטבע.

הקרב על פארק מורד נחל קישון מול פיתוח נמל המפרץ

למורת רוחנו, על אף ההישג החשוב של שמירת ערכי הטבע, עדיין מדובר בשטח מצומצם יחסית לפארקים האחרים בארץ. גם הוא נמצא בסכנה בגלל חברת נמלי ישראל פיתוח ונכסים בע"מ ("חנ"). בימים אלה הגישה החברה ערר כנגד תכנית הפארק שאושרה והרשות, יחד עם הועדה המחוזית לתכנון ולבניה והחברה להגנת הטבע, נאבקים כנגד כוונתיה לעכב את אישור התכנית ולהתלות בקיום תכניתיה למרחב לוגיסטי שיהיה צמוד לפארק הנחל. תכנית נמל המפרץ פוצלה למספר תכניות, שכל אחת מהן הובאה בנפרד לאישור מוסדות התכנון. כתוצאה מכך נמנעה הראייה הכוללת, המצרפית המתבקשת, אשר מתכללת את כל השימושים הנכונים והרצויים במרחב. כפועל יוצא, עלול מפרץ חיפה להפוך למחסן הצפוני ולחצר האחורית של מדינת ישראל שבו יהיו מבני אחסנה לוגיסטית ואחסנה פתוחה של מכולות. זאת, בשעה שאפשר היה לאתר מקומות מרוחקים יותר ונכונים יותר לפעילות זו ולשחרר את המפרץ מעוד תשתיות מזיקות ופוגעניות, לטובת שימושים עירוניים הולמים (נופש ותיירות, מגורים, מסחר וכדומה).

מימוש תכניות הנמל יביא להימצאותם של חומרים מסוכנים בקרבה לאזורי מגורים ובילוי. בתחום הנמל החדש מתוכנן לקום נמל דלקים הכולל מכלי אחסון של דלקים. בנוסף, תיצור פעילות הנמל עומסי תנועה כבדה (משאיות, רכבות) במרחב העמוס גם כן ותוסיף לזיהום האוויר של המפרץ. נמל המפרץ וגשרי התפעול שלו יפגעו בכניסה וביציאה של סירות דיג ויאכטות ממעגנת הדיג שביט בקישון לים. מבני האחסנה הענקיים יחסמו את הנצפות והנראות אל הנחל וממנו ויפגעו בנוף ובמראה הייחודי של הנחל לכרמל ולים.

נחל הקישון

בתכנון הוא כי יש לבכר איחוד תשתיות על פני יצירת תשתיות חדשות. כך היתה נמנעת הפגיעה בערכי הטבע החיוניים, כמו גדות נחל קישון וחוף קריית חיים. יתרה מכך, משאב הקרקע הוא משאב בחסר, ההולך ונעלם עם הפיתוח. ניתן היה להשתמש בשטחים אלה עבור פארק הקישון כחלק מיצירת ריאה ירוקה במפרץ ושימושי תיירות ונופש במקום לייעדם למחסנים לוגיסטיים ואחסנת מכולות.

רשות הנחל שומרת על מרחב הנחל מול אילוצי פיתוח ותשתיות ופועלת לשיקום אקולוגי של הנחל, לרבות השבת מינים שהיו חלק מהמערכת הטבעית של הקישון בעבר

חזון פארק מורד נחל קישון - הריאה הירוקה של מפרץ חיפה

מורד נחל קישון זורם בתחום המטרופולין החיפאי ומחבר בין ערי הקריות לעיר ההר בלב מפרץ חיפה. על מנת לשמור את השטחים הפתוחים הייחודיים בסביבת מורד הקישון, יזמה רשות נחל הקישון תכנית מפורטת לפארק מורד נחל קישון שמתוכנן להשתרע של שטח של כ- 900 דונם. התכנית אושרה למתן תוקף בוועדה המחוזית לתכנון ולבניה בחיפה. הקמתו של הפארק הינו יעד מרכזי אותו מבקשת הרשות לממש באמצעות החלטת ממשלה רב שנתית מתוקצבת (כפי שנעשה בפארקים במרכז הארץ ובדרומה).

הפארק המתוכנן יכול מרכז מבקרים לשיקום נחלים ובתי גידול לחים, אשר יוקם בלב הפארק. הוא מיועד לשרת הן את הציבור הרחב והן קהל של תלמידים וסטודנטים שילמדו על הקישון ויוכלו לבצע באמצעות המרכז עבודות ומחקרים בנושא נחל קישון ותהליך שיקומו. הפארק יישלב שטחי פנאי ונופש עם שימור בתי גידול לחים ייחודיים. גדת הנחל הצפונית תפותח באופן אינטנסיבי ותכלול שבילי הליכה ורכיבה, מתחמי ספורט, אמפיתאטרון פתוח, מרכז מבקרים וכיו"ב. בגדת הנחל הדרומית ישוחזר נוף המלחה ההיסטורי

20.34x15.22	4/4	עמוד 43	הנדסת מים - מגזין המים הישראלי	27/03/2019	67787882-3
86770					

עירוני חיובי ועוד. לכן השקעה בשימור המרחב הפתוח ובהקמת הפארק היא השקעה ראויה לטווח ארוך.

חברת נמלי ישראל פועלת לקביעת עובדות בשטח באמצעות הסכמים שהיא כורתת עם גופים מסחריים של מדינות זרות. בכך, היא מפעילה לחץ על מוסדות התכנון לאשר את תכניותיה כמות שהן, על בסיס הטענה שככל שהוועדות תעכבנה את אישור התכניות הללו, ייגרם נזק למשק. זהו מהלך היוצר לחץ על מוסדות התכנון ויש להתנגד לו. לאור המציאות הפוליטית והמרחבית נאלצת רשות נחל הקישון להחריף את מאבקה לשימור המרחב הפתוח והייחודי של הנחל. הרשות רואה את פארק הקישון כמקום בו יישמרו ערכי טבע ייחודיים, לצד פעילויות פנאי של שיט ודייג ספורטיבי. על כן נדרשת ראייה אינטגרטיבית כוללת שהרשות פועלת לאורה, על מנת להעניק לתושבי האזור את איכות החיים לה הם ראויים. עובדה ידועה היא כי השהייה בטבע וקיומה של ריאה ירוקה שומרת על הרווחה הנפשית, מגבירה אושר ומחזקת קשרים חברתיים. לריאה הירוקה תפקיד חשוב בתהליכי המיקרו אקלים העירוניים ובמצצום תופעת אי חום העירוני (Urban heat island). שימור כל שטח פתוח יבוא במקום שטח תעשייתי או תשתיתי מזהם. ככל שיהיו יותר שטחים פתוחים במפרץ חיפה, הדבר יתרם לאיכות החיים ולהפחתת מקורות הזיהום.

הקמת ריאה ירוקה במפרץ חיפה היא אחריות ממשלתית

הציבור בחיפה, הרשויות המקומיות, ארגוני הסביבה והגופים הממשלתיים כולם כאחד, תמכו בהקמת הפארק והחשיבות שלו לאיכות החיים אינה מוטלת בספק. לכן, היום, יותר מתמיד, נדרשת הממשלה למציאת תקציב מתאים להקמתו של הפארק, בבחינת עשיית צדק סביבתי וחברתי רב שנים. תמיכה ממשלתית ניתנה לפארקים דומים בדרום הארץ ומרכזה – פארק נחל באר-שבע ופארק אריאל שרון במרכז- ועתה גם תושבי המטרופולין הצפוני זכאים לשטח פתוח, איכותי ומזמין.

דרכים ציבוריות יילקחו מהציבור לטובת הפעילות הנמלית ושטחים פתוחים ייפכו לשטחים מבונים. כתוצאה מהפעילות הנמלית יתווסף זיהום לנחל וכן קיים חשש לתוספת של מינים פולשים שיגיעו מצמדה ומי שיפוליים של האוניות שיפקדו את הנמל. בנוסף, יגדל זיהום האוויר כתוצאה משהותם של אניות הענק בנמל המפרץ. האחסנה המתוכננת על ידי חנ"י לא פוסחת על אזור ה"אפנדיקס" – מלחת הקישון ההיסטורית והייחודית, המהווה שריד אחרון לנוף המלחות שאפיין את המפרץ בעבר. בסמיכות למרחב רגיש זה, בו פי חמש מיני צמחים ובעלי חיים מכל מקום אחר בקישון, מתוכננים מבנים אחסנה ושטחי אחסון מכולות שיפגעו פגיעה קשה במסדרון האקולוגי ובמינים הנדירים במקום. הימצאותם של חומרים מסוכנים מהנמל ושטחי העורף שלו יפגעו ברצפטור הציבורי של הפארק ועלולים למנוע מהציבור ליהנות ממשאב חשוב זה.

המפגעים הללו שיוצר הנמל החדש מקבעים ומשמרים את עוולות העבר שנוצרו עוד בתקופת המנדט הבריטי וממציבים את המפרץ כמקום של תעשייה כבדה ומזהמת שאינו מזמין את הציבור להתגורר ולבלות בו. הפיתוח הנמלי המאסיבי של שלושה נמלי ים, מטרפד אפשרות למימוש חזון חדש לחיפה, המסתמך על מבנהו הייחודי של המפרץ והשילוב בין השטח הפתוח המישורי שלו להר הכרמל.

קיימת תחושה שבמקום לעשות פיתוח תשתיות מושכל, המביא בחשבון את כל צרכי המרחב, מקבלי ההחלטות הזדרזו משיקולים שונים להקים נמל חדש בחיפה, בנוסף לנמל חדש באשדוד והקצו את כל המשאבים לשם כך, מתוך התעלמות מצרכים אחרים הקשורים לאיכות חיהם של התושבים וביניהם הקמת פארק הקישון.

בפיתוח תשתיות נדרשת חשיבה מתקדמת לצד חשיבה סביבתית נכונה. ממשלה שמשקיעה כארבעה מיליארד ₪ בפיתוח נמל המפרץ, יכולה ואף צריכה לממן את הקמתו של פארק מורד נחל קישון בסכום של כ-270 מלש"ח. ההשקעה בשיקום הנחל ופיתוח פארק לגדותיו מניבה תועלות רבות גם לערכי הנדל"ן, תירות ונופש, מניעת נזקי הצפות ותורמת לחיזוק דימוי